

Analyzing the Secondary Meanings of Interrogatives in Translation Based on the Theoretical Model of Winnie and Darbleneh (Case Study: Selected Translations of the Quran)

Ahmad Pashazanos*

Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

Abdolali Alebooye
Langerudi

Professor, Department of Arabic Language and Literature, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

Mohammad Zangoui

PhD Student in Arabic Language and Literature, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

Abstract

One of the beautiful Qur'anic styles for expressing the truth, attracting attention and informing the audience is asking questions. Most of the questions in the Qur'an have purposes other than real questions. Rhetoric scholars have listed several secondary meanings, such as denial, mockery, surprise, interpretation, negation, etc. for questioning. Until now, various theories of translation have been used as codified frameworks to evaluate the translations of the Qur'an.

* Corresponding Author: ahmad_pasha95@yahoo.com

How to Cite: Pashazanos, A., Alebooye Langerudi, A. A., Zangoui, M. (2024). Analyzing the Secondary Meanings of Interrogatives in Translation Based on the Theoretical Model of Winnie and Darbleneh (Case Study: Selected Translations of the Quran). *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 14 (30), 27-62. doi: [10.22054/RCTALL.2024.79038.1727](https://doi.org/10.22054/RCTALL.2024.79038.1727)

Among them, Jean-Paul Vine and Jean Darblene published a book titled "Comparative French and English Stylistics" in 1958, which later became an important source for translation scholars. Vineh and Darblene introduced techniques in this work. In this article, after explaining these techniques and their sub-branches with a descriptive analytical method and confronting the quality of their application in the translation of secondary meanings, four translators of the Holy Quran (Makaram Shirazi, Aiti, Ansarian and Elahi Qomshei) who due to differences In the approach, the jurisprudential attitude and the method of translation that they have have differences, advantages and disadvantages relative to each other, and its purpose is to explain how and the extent of the application of the translation model of Vineh and Darbalteh in the translations under review. the findings of the research show that the translators have used literal translation, which is one of the components of direct translation, more than other components, considering the sanctity of the Qur'an text and its special linguistic features. On the other hand, the transposition technique - as one of the components of indirect translation, has the highest frequency after literal translation due to the difference in the grammatical structure of Arabic and Persian languages; The indirect technique of assimilation also has a lower frequency than other components due to the cultural similarities between the two languages and the prohibition of excessive interference in the Qur'an.

Keywords: Interrogation, Secondary Meanings, Veena and Darblaneh, Selected Translations of the Holy Quran.

Introduction

Questioning is deposited as a natural instinct in the existence of every human being and is one of the signs of his intellectual development. Whenever a person does not know about something and wants to know about it, he tries to get the necessary knowledge by using questions. In the Holy Qur'an, which is the most important miracle of the Prophet

of Islam, many questions are used, and most of these questions are figurative, and the reason for this is God's control and knowledge of all matters, and the real questions in the Qur'an are usually from someone other than God. have been. In the Qur'anic questions and rhetorical purposes, the meaning and meaning of the theologian, which consists of secondary meanings, has been the opinion of Qur'anic commentators and translators since the very distant past. On the other hand, the translation of the verses of the Holy Quran from Arabic to another language, such as Persian, may not accurately convey the secondary meanings of interrogatives that exist in Arabic, due to differences in linguistic structures and principles. The concept of questioning, which is used in the Qur'an and can refer to a number of secondary meanings, may have some shortcomings in translation into other languages, and there may be differences in the meanings of questioning.

Finally, the translation of the Qur'an is an interpretive process, and the translator's interpretation, linguistic and cultural conditions, and his personal understanding may influence the translation. Studying and researching in this field sheds light on the rhetorical subtleties in the verses that highlight the miraculous aspect of the Qur'an, and by thinking and considering these verses and the questions used in them, one can understand the main intention of God. and obtained a correct translation of those verses.

Literature Review

The background of the current research should be examined in two parts; First, the researches conducted on the translation of Quranic interrogatives and secondly in the field of translation criticism based on the model of Winnie and Darbelneh. Regarding the first part, the following studies can be mentioned:

Dissertation "Aesthetics of Quranic interrogatives and Shia interpretations, parts 4, 5, and 6" by Hakimeh Sadeghinejad (master's degree in Arabic language and literature, Yazd University, 2013).

The article "Rhetorical Secrets of Interrogation in the Qur'an" by Hassan Rezaei, *Arabic Literature Magazine*, 2014.

Thesis "Interrogatives and their use in the Holy Qur'an" by Seyyed Mahmoud Qasrinejad (Master's degree in Arabic language and literature, Tarbiat Modares University, 1379).

Regarding the background of the second part of the present article, it should be said that the seven-fold model of Vinny and Darbelneh has been used in many studies in the field of translation criticism. including:

An analysis of Garmarodi's translation of the letter of Imam Ali (pbuh) to Malik Ashtar based on the seven methods of Vinah and Darblanah (2017), in which Esmaili Taheri and his colleagues have criticized examples of Mousavi's translation of Garmarodi based on the seven methods of Vinah and Darblanah. . According to the findings of the research, Garmarodi's translation was in most cases an indirect translation, which caused the fluency of his translation.

The article analyzing a part of the novel "Al-Shahaz" based on the theoretical model of Wini and Darblaneh (2018), Shahriar Niazi and colleagues have tried to extract comparative examples from the translation of Najib Mahfouz's Al-Shahaz book based on the translation techniques of Wina and Darblaneh. The result of this research shows that the translator has benefited the most from the indirect translation method in order to be able to artistically reproduce the textual materials of the source language in the target language.

Criticism of the translation of parts of the time of Sayyidat al-Qamar" with an emphasis on the seven techniques (1401) The achievement of Mohammad Nabi Ahmadi and Yahya Babaei in this research is that the translator paid much attention to the reader in translating the time of Sayyidat al-Qamar and had a goal-oriented approach. ; Therefore, indirect techniques have been used abundantly in the presented translation.

According to the mentioned backgrounds and also according to the review of the authors, so far no research has been done in connection with the translation of the secondary meanings of interrogatives in the

translations of Shirazi, Aiti, Ansarian and Elahi Qomshei based on the theory of translation of Vinah and Darblanah.

Research Methodology

Researchers have used the descriptive-analytical method to investigate the translation of Quranic interrogatives in four selected translations. And the review of the translations is done based on the Vinny and Darbleneh method.

Conclusion

The results of this research in the first part in response to the question that what are the similarities and differences of the mentioned translations in the context of the secondary meanings of the Quranic interrogatives? and why as follows:

And the result of the review of the translations of the four translators of the Holy Quran (Makaram Shirazi, Aiti, Ansarian and Elahi Qomshei) based on the seven translation strategies of "Vini" and "Darbelneh" is summarized in the following points:

- 1- The translation of Makarem Shirazi is a direct translation of the Wini Darbelaneh type due to frequent use of the literal method (80 percent), balance method (10 percent) and displacement method (10 percent) and is close to the source text.
- 2- Due to the frequent use of the literal method (80 percent), displacement method (10 percent) and imitation method (10 percent), the translation of the verse is a direct translation of the Wini Darbelneh and is close to the source text.
- 3- Ansarian's translation, due to the frequent use of the literal method (90 percent) and the displacement method (10 percent), is a translation of the direct type of Wini Darbelneh and is originalist.
- 4- The translation of Elhi Qomshei due to the frequent use of the literal method (60 percent), the method of balance (10 percent), the method of assimilation (15 percent) and the method of displacement (15

percent) is a translation of the direct type of Wini Darbelneh. and is close to the original text.

5- No translation is 100% source oriented or destination oriented, but always a combination of the two.

6- The translations examined in the order of degree of direct or original translation from the highest to the lowest are as follows: Ansarian, Makarem Shirazi, Aiti and Elahi Qomshei's translation.

7- The translations examined in the order of degree of indirect or target oriented translation from the highest to the lowest are as follows: Elahi Qomshei, Aiti, Makarem Shirazi and Ansarian translation.

8- In general, all four translations of the Qur'an under review are close to the original text due to the frequent use of the literal method (literal translation). The main reason for the use of more direct translation models (originalist) can be seen in the traditional attitude towards the Qur'an and the effort to preserve the structure of the Qur'an in Persian translation.

9- Considering the excellence of the literal translation technique from the point of view of Wini and Darbelneh, it should be said that the translation of the Ansarians is superior to other translations due to the observance of the original text of the Qur'an; Although it is sometimes difficult for the audience to read the translated text, the explanation given below the translation and in the form of a footnote makes up for this shortcoming to some extent.

10- Since the basis of the translation of Elhi Qomshei is on the expression of literary topics, he has often referred to the figurative meanings of interrogatives. But it is worth noting that in a few cases, some questions from Makarem Shirazi or Ayati have been carefully explained.

11- In some cases where there was a need to explain the questions for accurate translation of some verses, no analysis was provided by the translators.

واکاوی معانی ثانویه استفهام در ترجمه بر اساس الگوی نظری وینی و داربلنه (مطالعه موردی: ترجمه‌های منتخب قرآن)

- دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران * **احمد پاشازانوس**
- استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران **عبدالعلی آل بویه**
- دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران **محمد زنگویی**

چکیده

یکی از سبک‌های زیبای قرآنی برای بیان حقیقت، جلب توجه و آگاهی دادن به مخاطب، استفهام است. غالب استفهام‌های قرآن دربر دارنده اغراض و اهدافی غیر از استفهام حقیقی است. عالمان علم بلاغت، معانی ثانویه متعددی را از جمله انکار، استهزاء، تعجب، تقریر، نفی و... برای استفهام برشمرده‌اند. تاکنون تئوری‌های مختلف ترجمه به عنوان چهارچوب‌هایی مدون برای ارزیابی ترجمه‌های قرآن مورد استفاده قرار گرفته‌اند. از این میان، ژان پل وینه و ژان داربلنه در سال ۱۹۵۸ کتابی با عنوان «سبک‌شناسی تطبیقی فرانسه و انگلیسی» منتشر کردند که بعدها به منبع مهمی برای ترجمه‌پژوهان تبدیل شد. وینه و داربلنه در این اثر به معرفی تکنیک‌هایی پرداختند. در نوشتار حاضر، پس از تبیین این تکنیک‌ها و زیرشاخه‌های آن‌ها با روش توصیفی تحلیلی و مقابله‌ای به کیفیت کاربست آن‌ها در ترجمه معانی ثانویه استفهام چهار مترجم قرآن کریم (مکارم شیرازی، آیتی، انصاریان و الهی قمشه‌ای) که به دلیل تفاوت در رویکرد، نگرش فقهی و شیوه ترجمه‌ای که دارند، دارای تفاوت‌ها، مزایا و معایبی نسبت به همدیگر هستند، می‌پردازد و هدف از آن تبیین چگونگی و میزان کاربرد الگوی ترجمه وینه و داربلنه در ترجمه‌های مورد بررسی است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد مترجمان با توجه به قداست متن قرآن و ویژگی‌های زبانی خاص آن از ترجمه تحت‌اللفظی که یکی از مؤلفه‌های ترجمه مستقیم است، بیش از سایر مؤلفه‌ها بهره برده‌اند. علاوه بر این، تکنیک جابه‌جایی تغییر صورت - به عنوان یکی از مؤلفه‌های ترجمه غیرمستقیم - به سبب تفاوت ساختار دستوری دو زبان عربی و فارسی پس از ترجمه تحت‌اللفظی بیشترین بسامد را دارد؛ تکنیک غیرمستقیم همانندسازی نیز به سبب اشتراکات فرهنگی میان دو زبان و نیز ممنوعیت دخل و تصرف بیش از حد در قرآن نسبت به سایر مؤلفه‌ها بسامد کمتری دارد.

کلیدواژه‌ها: استفهام، معانی ثانویه، وینه و داربلنه، ترجمه‌های منتخب قرآن کریم.

۱. مقدمه

استفهام به عنوان غریزه‌ای فطری در وجود هر انسان به ودیعت نهاده شده و از نشانه‌های رشد فکری او است. هرگاه انسان در مورد چیزی اطلاعی ندارد و قصد آگاهی از آن را دارد با استفاده از سؤال سعی می‌کند که آگاهی لازم را به دست آورد. در قرآن کریم که مهم‌ترین معجزه پیامبر اسلام است، استفهام‌های زیادی به کار رفته که غالب این پرسش‌ها از نوع مجازی هستند و علت آن هم تسلط و آگاهی خداوند بر همه امور است و استفهام‌های حقیقی موجود در قرآن معمولاً از جانب غیرخدا بوده است؛ مانند ﴿وَسَأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ﴾^۱. استفهام‌های قرآنی و اغراض بلاغی مراد و مقصود متکلم که عبارت از معانی ثانویه است از گذشته‌های بسیار دور مطمح نظر مفسران و مترجمان قرآنی بوده است.

علاوه بر این، ترجمه آیات قرآن کریم از عربی به زبان دیگری -مانند فارسی- به دلیل تفاوت در ساختارها و اصول زبانی، ممکن است معانی ثانویه استفهام را که در عربی وجود دارد به صورت دقیق منتقل نکند. مفهوم استفهام که در قرآن به کار رفته و می‌تواند به تعدادی معنای ثانویه اشاره کند در ترجمه به زبان دیگر ممکن است کمی کاستی داشته باشد و ممکن است تفاوت‌هایی در معانی استفهام وجود داشته باشد.

۲. مباحث نظری

۲-۱. تعریف و بیان مسئله پژوهش

قرآن مجید، کتاب خداوند و معجزه جاودانه آخرین پیام‌آور الهی و عصاره همه کتب آسمانی است و همه جوامع بشری را به سوی عالی‌ترین مراتب رشد و کمال رهنمود می‌شود و برای نیل به این مراتب، برترین روش‌های حکیمانه را به کار برده است. از جمله این روش پرسش و پاسخ‌های است که آدمی را به طور غیرمستقیم در جهت برنامه‌های انسان‌ساز سوق می‌دهد؛ فقط در ۱۸ سوره از ۱۱۴ سوره استفهام ذکر نشده است و بیش از هزار آیه از آیات قرآنی دارای استفهام است و کاربرد استفهام در معانی حقیقی اندک است و بیشتر در معانی مجازی استعمال شده است، چراکه سؤال‌کننده، حکیم مطلق است و

۱. سوره طه، آیه ۱۰۵

غرض او از استفهام آگاهی یافتن نسبت به مجهولات نیست، بلکه در این استفهامات راز و امر حکیمانه نهفته است که فهم آن نیازمند تدبر است. مهم است بدانیم که ترجمه قرآن به زبان فارسی یا هر زبان دیگری تا حدی مبتنی بر تفسیر و درک مترجم است و معانی ثانویه استفهام نیز ممکن است به صورت‌های مختلفی در ترجمه‌ها بیان شوند (المطعنی، ۱۳۲۰ق: ۲۰-۷۲).

در این پژوهش برآنیم تا مبحث بسیار مهم معانی ثانویه استفهام در ترجمه‌های قرآن را با تکیه بر مدل ارزیابی دو زبان‌شناس فرانسوی، ژان پل وینی^۱ و ژان داربلنه^۲ که به سبب دارا بودن همزمان مؤلفه‌های ترجمه مبدأگرا و مقصدگرا، جزو کامل‌ترین نظریه‌های ترجمه است، بررسی و تحلیل شود.

۲-۲. پرسش‌های پژوهش

در راستای اهداف پژوهش حاضر دو سؤال زیر مطرح است.

- وجوه شباهت و افتراق ترجمه‌های نامبرده در زمینه معانی ثانوی استفهامات قرآنی چیست؟
- کدام یک از تکنیک‌های هفت‌گانه وینه و داربلنه در موضوع معانی استفهام ترجمه‌های مورد بحث از بسامد بیشتری برخوردار است؟ چرا؟

۲-۳. هدف از پژوهش و اهمیت آن

این پژوهش به دنبال آن است که به بررسی علل اختلافات بین ترجمه استفهامات قرآنی پرداخته و به ظرافت‌های معنوی استفهام‌های قرآنی دست یابد و در نتیجه به ترجمه دقیق‌تر و عمیق‌تر آیات قرآن رهنمون شود. با توجه به اهمیت موضوع استفهام و گستردگی آن در قرآن کریم و توجه به تأثیر آن در فهم صحیح قرآن و جلوگیری از انحرافات تفسیری، تحقیقی همه‌جانبه در این مجموعه، ضروری است تا ترجمه نزدیک‌تر به معنای اصلی معلوم و به مخاطب معرفی شود.

1. Vinay, J. P.
2. Darbelnet, J.

۳. روش پژوهش

پژوهشگران برای بررسی ترجمه استفهامات قرآنی در چهار ترجمه‌های منتخب از روش توصیفی - تحلیلی استفاده کرده‌اند و بررسی ترجمه‌ها بر اساس روش وینی و داربلنه صورت می‌گیرد.

۴. پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش حاضر را باید در دو بخش، مورد بررسی قرار دارد؛ نخست، پژوهش‌های انجام یافته در باب بررسی ترجمه استفهام‌های قرآنی و دوم در زمینه نقد ترجمه بر اساس الگوی وینی و داربلنه. درباره بخش اول می‌توان از پژوهش‌های ذیل یاد کرد:

- پایان‌نامه صادقی‌نژاد (۱۳۹۰) با عنوان «زیباشناسی استفهام‌های قرآنی و تفاسیر شیعه جزء چهارم، پنجم و ششم».

- مقاله رضایی (۱۳۹۴) با عنوان «اسرار بلاغی استفهام در قرآن».

- پایان‌نامه قصری‌نژاد (۱۳۷۹) با عنوان «ادوات استفهامی و کاربرد آن‌ها در قرآن مجید». درباره پیشینه بخش دوم نوشتار حاضر هم باید گفت که الگوی هفت‌گانه وینی و داربلنه در پژوهش‌های متعددی در حوزه نقد ترجمه به کار رفته است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

مقاله طاهری و همکاران (۱۳۹۷) با عنوان «واکاوی ترجمه گرمارودی از نامه امام علی (ع) به مالک اشتر بر پایه راهکارهای هفت‌گانه وینه و داربلنه» نمونه‌هایی از ترجمه موسوی گرمارودی را بر پایه روش‌های هفت‌گانه وینه و داربلنه مورد نقد قرار داده‌اند. طبق یافته‌های این پژوهش، ترجمه گرمارودی در بیشتر موارد ترجمه‌ای غیر مستقیم بوده که این امر سبب روانی ترجمه وی شده است.

نیازی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله «واکاوی بخشی از رمان «الشحاذ» بر اساس الگوی نظری وینی و داربلنه» کوشیده‌اند بر اساس تکنیک‌های ترجمه وینه و داربلنه به استخراج نمونه‌های تطبیقی از ترجمه کتاب الشحاذ نجیب محفوظ بپردازند. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد مترجم از روش ترجمه غیرمستقیم، بیشترین بهره را برده است تا بتواند به بازآفرینی هنرمندانه مواد متنی زبان مبدأ در زبان مقصد بپردازد.

احمدی و بابایی (۱۴۰۱) در مقاله «نقد ترجمه بخش‌هایی از زمان سیدات القمر با تأکید بر تکنیک‌های هفت‌گانه» دریافتند که مترجم در ترجمه زمان سیدات القمر، خواننده را بسیار مورد توجه قرار داده و رویکردی مقصدگرایانه داشته است؛ بنابراین، در ترجمه ارائه شده تکنیک‌های غیرمستقیم به وفور به کار رفته است.

با توجه به پیشینه‌هایی که بیان شد و نیز طبق بررسی نگارندگان، تاکنون هیچ پژوهشی در ارتباط با ترجمه معانی ثانویه استفهام در ترجمه‌های قرآن مکارم شیرازی، آیتی، انصاریان و الهی قمشه‌ای بر اساس نظریه ترجمه وینه و داربلنه صورت نگرفته است.

۵. الگوی ترجمه وینه و داربلنه

تکنیک‌های ارائه شده توسط وینه و داربلنه به سبب جامعیتی که دارد و نیز به این سبب که هر دو نوع ترجمه مستقیم و غیرمستقیم را با زیرشاخه‌های جداگانه تبیین کرده است، چهارچوبی مدون و علمی برای واکاوی ترجمه‌های مختلف به شمار می‌رود. مدل وینه و داربلنه متشکل از هفت مؤلفه اساسی است که سه مؤلفه آن مربوط به ترجمه مستقیم و چهار مؤلفه دیگر ذیل عنوان ترجمه غیرمستقیم جای دارند.

۵-۱. انواع ترجمه مستقیم

۵-۱-۱. قرض‌گیری (الاقتراض)

از دیدگاه وینه و داربلنه این فرآیند، زمانی روی می‌دهد که یک واژه عیناً از زبان مبدأ به متن ترجمه منتقل و با الفبای زبان مقصد نگاشته شود (Vainy & Dalberneh, 1995: 31-32).

۵-۱-۲. گرت‌برداری (المحاكاة)

گرت‌برداری برخلاف قرض‌گیری که فقط به واژگان مربوط می‌شد با ترکیب واژه‌ها و در مواردی تک واژه‌ها سروکار دارد و نیز به دنبال انتقال ساختار واژگان زبان مبدأ به زبان مقصد است. این پدیده در واقع حد واسط ابداع و وام‌گیری زبانی است و در آن اجرای تشکیل‌دهنده یک ترکیب جدا جدا از اجزای ترکیب خارجی ترجمه شده و در کنار یکدیگر قرار می‌گیرد.

۳-۱-۵. ترجمه تحت‌اللفظی (الترجمة الحرفية)

از نقطه نظر وینه و داربلنه، ترجمه تحت‌اللفظی به همراه قرض‌گیری و گرت‌برداری، شیوه ترجمه مستقیم را تشکیل می‌دهند. دو مؤلفه پیشین بیشتر با واژگان و اصطلاحات سروکار داشت، اما تکیه این مؤلفه بیشتر بر جملات است (ماندی، ۱۳۹۱: ۱۰۸).
به دلیل قداست قرآن در ترجمه قریب به اتفاق مترجمان نمونه‌های فراوانی از ترجمه تحت‌اللفظی مشاهده می‌شود.

۲-۵. انواع ترجمه غیرمستقیم

۱-۲-۵. جابه‌جایی یا تغییر صورت (الإبدال)

در الگوی نقدی وینی و داربلنه، سه مؤلفه ترجمه مستقیم که به آن‌ها اشاره شد، پاسخگوی ارزیابی کامل ترجمه نیست. از این جهت، ترجمه در سطح بالاتری؛ یعنی مؤلفه‌های ترجمه غیرمستقیم مورد بررسی قرار می‌گیرد. نخستین الگو در این بخش از ارزیابی، فرآیند «جابه‌جایی» یا «تغییر صورت» است که به معنای «تغییر مقوله دستوری عناصر متن مبدأ در متن مقصد است». وینی و داربلنه این تکنیک را «متداول‌ترین تغییر ساختی انجام گرفته توسط مترجمان در نظر می‌گیرند» (Winnie and Darblene, 1955).

۲-۲-۵. دگرگون‌سازی (التکيف)

دگرگون‌سازی عبارت است از تغییر در شکل پیام متن اصلی به سبب تغییر در زاویه دید؛ تغییر بیان باعث تغییر در معناشناسی و زاویه دید زبان مبدأ می‌شود. این مورد می‌تواند اجباری یا اختیاری باشد.

۳-۲-۵. معادل‌یابی (التعادل أو التكافؤ)

معادل‌یابی، یافتن عبارتی در زبان مقصد است که از لحاظ مفهوم مشابه عبارت اصلی در زبان مبدأ باشد. وینه و داربلنه (تعادل یا معادل‌یابی) را این‌گونه تعریف کرده‌اند: «سخن‌راندن از پدیده‌ای در زبان مقصد با سبک و ساختاری که در زبان مبدأ به کار نرفته است» (Vinay & Darbelnet, 1977: 52).

در قرآن کریم نیز با آیه‌هایی مواجه می‌شویم که مترجم برای ارائه ترجمه‌ای روان و عامه‌فهم، ناگزیر است از تکنیک معادل‌یابی بهره‌جوید؛ البته این کار به دلیل ویژگی‌های خاص قرآن کریم باید با نهایت دقت صورت پذیرد.

۵-۲-۴. همانندسازی با اقتباس (التحويل أو التصرف)

اقتباس استفاده از معادلی آشنا و در عین حال خاص فرهنگ زبان مقصد است. اگر پدیده‌ای که پیام به آن ارجاع می‌دهد در زبان مقصد نباشد و پدیده‌ای جدید آفریده شده و به آن ارجاع داده شود به این فن همانندسازی گفته می‌شود (Vinay & Darbelnet, 1977: 52).

۶. بررسی ترجمه استفهامات قرآنی با توجه به الگوی نقد ترجمه وینی و داربلنه

۶-۱. اسلوب استفهام

از آنجا که استفهام حقیقی؛ یعنی طلب حصول ذهنی یک شیء در خارج و این موضوع مستلزم صدور آن از جانب فردی صاحب شک و تردید است، پس باید بیشتر استفهام‌های قرآنی را غیرحقیقی دانست و میان آن و استفهامی که از بشر صادر می‌شود، تفاوت گذاشت؛ زیرا غالباً سؤال‌کننده، خداوند تبارک و تعالی است که عالم به نمان و آشکار است (ر. ک؛ سیوطی، ۱۴۲۱ق، جلد ۲: ۲۵۱). به همین دلیل است که برخی معتقدند استفهام حقیقی در قرآن وجود ندارد و همه استفهام‌های آن معنای مجازی و بلاغی دارند (ر. ک؛ دامینی، ۱۳۰۴ق، جلد ۱: ۲۶).

۶-۱-۱. معانی ثانوی استفهام

گاهی استفهام از معنای اصلی خود که طلب علم نسبت به مجهول است، عدول می‌کند و به کمک قرینه‌ها در معانی دیگری استعمال می‌شود که مناسب با مقام است و در عین حال هر چند کلام در ظاهر استفهام است، اما در حقیقت منظور آن طلب فهم از مخاطب نیست، بلکه اغراض دیگری را در نظر دارد که به سبب دست یافتن بر آن‌ها کلام به صورت استفهام بیان می‌شود (ر. ک؛ رجایی، ۱۳۷۹: ۱۴۲).

۲-۶. معانی ثانوی استفهام آیات قرآنی در ترجمه‌های مکارم شیرازی، معزی،

گرمارودی و حدادعادل

در برخی آیات معانی ثانوی استفهام در نزد چند مترجم گاهی مشابه و گاهی متفاوت ترجمه و تفسیر شده است که به نمونه‌هایی از این آیات که از مهم‌ترین و پربسامدترین معانی ثانوی استفهام هستند، اشاره می‌شود.

۱-۲-۶. انکار

دانشمندان علم بلاغت انکار را در دو بخش انکار ابطالی و انکار توبیخی تبیین کرده‌اند.

۱-۱-۲-۶. انکار ابطالی

مقصود متکلم از این نوع استفهام، انکار باور مخاطب و ابطال سخن اوست و لازمه چنین استفهامی آن است که ما بعد استفهام در خارج به وقوع نییوسته باشد یا نخواهد پیوست و مخاطبی که مدعی وقوع آن است، دروغ گفته باشد (ر. ک؛ خطیب قزوینی، بی تا: ۱۴۳؛ تفتازانی، بی تا: ۴۲۱ و ابن هشام، ۱۴۲۱ ق، جلد ۱: ۱۵). به این سبب برخی آن را انکار وقوع نام نهاده‌اند (ابو السعود، بی تا، جلد ۱: ۷۶-۷۷).

﴿قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ﴾^۱

در این آیه مستکبران در روز قیامت به رد سخن مستضعفان می‌پردازند و ادعای آن‌ها را مبنی بر اینکه مستکبران مانع از هدایت آن‌ها بوده‌اند باطل می‌سازند و در پاسخ مستضعفان می‌گویند: «آیا ما شما را از ایمان بازداشتیم؟! رسیدن هدایت به سوی شما از طریق دعوت نبوی بهترین دلیل است بر اینکه ما شما را مجبور نکردیم و بین شما و ایمان حائل نشدیم و شما در ایمان و کفر مختار بودید، بلکه خودتان مجرم بودید و می‌خواستید بر جرم خود ادامه دهید و به همین سبب جرم خود را تا مرز کفر کشانید. با اینکه هدایت

۱. سوره سبأ، آیه ۳۲

الهی در اختیارتان قرار گرفت آن را نپذیرفتید بی آنکه از ناحیه ما مجبور شده باشید. پس کفر شما مستند به خود شماست و ما بری از آن هستیم».

ترجمه مکارم شیرازی: «(اما) مستکبران به مستضعفان پاسخ می دهند: «آیا ما شما را از هدایت بازداشتیم بعد از آنکه به سراغ شما آمد (و آن را به خوبی دریافتید)؟! بلکه شما خود مجرم بودید!»»

ترجمه آیتی: «قدرتمندان به زبون شدگان گویند: آیا از آن پس که شما را به راه هدایت فراخواندند، ما شما را بازداشتیم؟ نه، شما خود گناهکار بودید».

ترجمه انصاریان: «مستکبران به مستضعفان می گویند: آیا ما شما را از هدایت الهی بعد از آنکه به شما رسید باز داشتیم؟ [نه، باور نداریم] بلکه شما خودتان مجرم بودید».

ترجمه الهی قمشه‌ای: «باز رؤسای متکبر با پیروان ضعیف خویش گویند: آیا با آنکه (از جانب خدا) راه هدایت را به شما نمودند باز ما (به اجبار) شما را از هدایت منع کردیم؟ (هرگز چنین نیست) بلکه شما خود مردم بدکاری بودید».

وجوه اختلافی در دیدگاه مترجمین در فهم معنای استفهام و ترجمه این آیه با وجود تفاوت در نحوه بیان آن‌ها ملاحظه نمی شود و هر چهار مترجم از روش تحت‌اللفظی نظریه وینی و داربلنه در ترجمه عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۱-۲. انکار توییخی

در این گونه استفهام، متکلم بر آن است که مخاطب را نکوهش کند؛ زیرا کاری را انجام داده است یا می دهد که وقوع آن از دیدگاه متکلم سزاوار و شایسته نبوده است (ابن هشام، ۱۴۲۱ ق، جلد ۱: ۱۶) به همین سبب، در اینگونه انکار، برخلاف انکار ابطالی، فعل به وقوع پیوسته و از فاعل هم نکوهش شده است (ر. ک؛ ابن هشام، ۱۴۲۱ ق، جلد ۱: ۱۶ و رجایی، ۱۳۷۱: ۱۴۷). با این توضیح دلیل عنوان دیگر آن (انکار واقع) روشن شود (ر. ک؛ ابو السعود، بی تا، جلد ۱: ۷۶-۷۷).

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُم اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾^۱

از این آیه چنین بر می‌آید که کافران پیروی از پدران خود را در هر صورتی درست یا نادرست روا می‌دانستند و خداوند چنین تقلید کورکورانه‌ای را مخالف عقل می‌داند و کافران را نکوهش می‌کند. همچنین زمخشری برداشت تعجب از این توییح را بی‌راه نمی‌داند؛ زیرا با اینکه پدران آن‌ها چیزی از دین نمی‌دانند و به حق هدایت نشده‌اند، باز هم از آن‌ها تبعیت می‌کنند (ر. ک؛ زمخشری ۱۴۰۷ ق، جلد ۱: ۳۲۸).

ترجمه مکارم شیرازی: «و هنگامی که به آن‌ها گفته شود: «از آنچه خدا نازل کرده است، پیروی کنید!» می‌گویند: «نه، ما از آنچه پدران خود را بر آن یافتیم، پیروی می‌نماییم.» آیا اگر پدران آنها، چیزی نمی‌فهمیدند و هدایت نیافتند (باز از آن‌ها پیروی خواهند کرد)؟!». ترجمه آیتی: «چون به ایشان گفته شود که از آنچه خدا نازل کرده است پیروی کنید، گویند: نه، ما به همان راهی می‌رویم که پدرانمان می‌رفتند. حتی اگر پدرانشان بیخرد و گمراه بوده‌اند».

ترجمه انصاریان: «و هنگامی که به آنان [که مشرک و کافرند] گویند: از آنچه خدا نازل کرده پیروی کنید، می‌گویند: نه، بلکه از آیینی که پدرانمان را بر آن یافتیم، پیروی می‌کنیم. آیا هر چند پدرانشان چیزی نمی‌فهمیدند و راه [حق را به سبب کوردلی] نمی‌یافتند [باز هم کورکورانه از آنان پیروی خواهند کرد؟!].»

ترجمه الهی قمشه‌ای: «و چون کفار را گویند: پیروی از شریعت و کتابی که خدا فرستاده کنید، پاسخ دهند که ما پیرو کیش پدران خود خواهیم بود. آیا بایست آن‌ها تابع پدران باشند گر چه آن پدران بی‌عقل و نادان بوده و هرگز به حق و راستی راه نیافته باشند؟».

وجوه اختلاف دیدگاه آیتی در بیان معنای استفهام با وجود شباهت‌های زیادی که در فهم معنای استفهام در این آیه قرآن با سایر مترجمین دارد، ملاحظه می‌شود و از ترجمه آیتی، مخاطب به طور واضح معنای انکار توییحی را درک نمی‌کند. همچنین مکارم

شیرازی و انصاریان از روش تحت‌اللفظی نظریه‌ی وینی و داربلنه و آیتی و الهی قمشه‌ای از روش جابه‌جایی در ترجمه‌ی عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۲. استهزاء

استفهام استهزایی در زبان عربی به کارگیری استفهام برای بیان استهزاء، طعنه‌گویی یا نقد است. این نوع استفهام‌ها به منظور بیان اعتراض، سرزنش یا مسخره کردن شخص یا وضعیت خاصی به کار می‌روند. این نوع استفهام‌ها، معمولاً زبان برخورداردی و سؤال‌گرایی را دارند، اما هدفشان بیان نقد، انتقاد یا استهزاست. این استفهام‌ها ممکن است در مکالمات روزمره، ادبیات یا حتی در تعبیرهای هنری استفاده شوند.

در این نوع استفهام، متکلم با سخن خود مخاطب را تمسخر می‌کند و سخن، فعل یا اندیشه او را به سخریه می‌گیرد.

﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ تَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُبْتَغَىٰ بِهِ إِذَا مَرَّكُمْ كُلٌّ مِّمَّزَقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾^۱

در این آیه، منکران معاد بر انکار خود اصرار ورزیده، جمع شدن استخوان‌های پوسیده را در روز قیامت بعید دانسته‌اند. آنان پیامبر را که دعوت کننده آن‌ها به معاد است و نیز سخنان او را مسخره می‌کنند (ر. ک؛ زمخشری، ۱۴۰۷ ق، جلد ۳: ۵۷۰).

ترجمه مکارم شیرازی: «و کافران گفتند: «آیا مردی را به شما نشان دهیم که به شما خبر می‌دهد هنگامی که (مُردید و) سخت از هم متلاشی شدید، (بار دیگر) آفرینش تازه‌ای خواهید یافت؟!».

ترجمه آیتی: «کافران گفتند: آیا می‌خواهید به مردی دلالتان کنیم که شما را می‌گوید: آنگاه که پاره پاره شوید و ریز ریز، از نو آفریده خواهید شد؟».

۱. سورة سبا، آیه ۷

ترجمه انصاریان: «و کافران گفتند: [ای مردم!] آیا شما را به مردی دلالت کنیم که به شما خبر [عجیبی] می‌دهد، هنگامی که [در خاک گور] به طور کامل متلاشی [و قطعه قطعه] شوید، در آفرینشی جدید و تازه خواهید آمد!».

ترجمه الهی قمشه‌ای: «و کافران (به تمسخر و استهزاء مؤمنان، با مردم) گفتند که آیا می‌خواهید شما را به مردی رهبری کنیم که شما را خبر می‌دهد که پس از آنکه مریدید و ذرات جستماتان متفرق و پراکنده گردید از نو باز زنده خواهید شد».

معنای استهزایی استفهام در بیان مکارم شیرازی و آیتی با وجود شباهت‌های زیادی که در فهم معنای استفهام در این آیه قرآن با انصاریان و الهی قمشه‌ای دارند، دیده و درک نمی‌شود و مخاطب از ترجمه آنان به درک معنای استهزا از استفهام نایل نمی‌شود. همچنین آیتی و انصاریان از روش تحت‌اللفظی نظریه وینی و داربلنه و مکارم شیرازی و الهی قمشه‌ای از روش تعادل در ترجمه عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۳. تقریر

این نوع استفهام در مواردی به کار می‌رود که متکلم و مخاطب هر دو به مطلب آگاه هستند و سؤال متکلم تنها برای واداشتن مخاطب به اعتراف بر آن مطلب است (ر. ک:؛ تفتازانی، بی تا: ۴۱۸ و ابن هشام، ۱۴۲۱ ق، جلد ۱: ۱۶).

﴿وَمَا تَلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى﴾^۱

از معنای تقریر، اقرار و اعتراف گرفتن از مخاطب است. گاهی این اقرار گرفتن با تنبه و آگاهی دادن همراه است و سؤال‌کننده ضمن اعتراف گرفتن از مخاطب، قصد دارد او را به حقیقت امر آگاه سازد. زمخشری در تفسیر این آیه بیان می‌دارد که استفهام در این جمله استفهام تقریری است. در واقع از حضرت موسی سؤال شده که در دست راست چه داری؟ منظور این است که خودش نام آن را برده و متوجه اوصاف آن باشد که خوب

۱. سوره طه، آیه ۱۷

خشک و بی جانی است تا تبدیل آن به اژدها در نظرش بزرگ نماید (زمخشری، ۱۴۰۷ ق، جلد ۳: ۵۷-۱۴۳).

ترجمه مکارم شیرازی: «و آن چیست در دست راست تو، ای موسی؟!».

ترجمه آیتی: «ای موسی، آن چیست به دست راست؟».

ترجمه انصاریان: «وای موسی! این [قطعه چوب] در دست راست چیست؟».

ترجمه الهی قمشه‌ای: «وای موسی، اینک باز گو تا چه به دست راست داری؟».

وجوه اختلاف بیان انصاریان در بیان معنای استفهام تقریری با وجود شباهت‌های زیادی که در فهم معنای استفهام در این آیه قرآن با سایر مترجمین دارد، ملاحظه می‌شود و آوردن [قطعه چوب] در ترجمه انصاریان به مخاطب کمک می‌کند به طور واضح تری معنای انکار تقریری را درک کند. همچنین مکارم شیرازی، انصاریان و آیتی از روش تحت‌اللفظی نظریه وینی و داربلنه، آیتی و الهی قمشه‌ای از روش همانندسازی فرهنگی در ترجمه عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۴. تذکیر و یادآوری

گاهی مراد سؤال کننده یادآوری مطلبی به مخاطب است که در گذشته اتفاق افتاده است. استفهام با هدف تذکر و یادآوری از جمله روش‌های موثر برای جلب توجه به یک موضوع خاص یا بررسی دقیق تر وضعیتی است که ممکن است فراموش شود یا نیاز به تجدید یاری داشته باشد. این نوع استفهام معمولاً برای موارد مهمی که نیاز به توجه و تذکر دارند، استفاده می‌شوند:

﴿فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا ۚ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنَّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾^۱

در این آیه، حضرت یعقوب سخن خود را یادآوری می‌کند، زمانی که فرزندان او به او گفته بودند تا کی به فکر یوسف هستی؟ و او در پاسخ گفته بود من غم و اندوهم را به خدا

۱. سورة يوسف، آیه ۹۶

می‌گویم و من از جانب خدا چیزی را می‌دانم که شما نمی‌دانید.^۱ زمانی که حضرت یعقوب مژده وصال یوسف را شنید و با پیراهن او بینایی‌اش بازگشت، از روی یادآوری به فرزندانش گفت مگر به شما نگفته بودم که من از جانب خداوند چیزی می‌دانم که شما نمی‌دانید (ر. ک؛ زمخشری، ۱۴۰۷ ق، جلد ۲: ۵۰۴).

ترجمه مکارم شیرازی: «اما هنگامی که بشارت‌دهنده فرا رسید، آن (پیراهن) را بر صورت او افکند؛ ناگهان بینا شد! گفت: «آیا به شما نگفتم من از خدا چیزهایی می‌دانم که شما نمی‌دانید؟!»»

ترجمه آیتی: «چون مژده‌دهنده آمد و جامه بر روی او انداخت، بینا گشت. گفت: آیا نگفتمتان که آنچه من از خدا می‌دانم شما نمی‌دانید؟».

ترجمه انصاریان: «پس هنگامی که مژده‌رسان آمد، پیراهن را بر صورت او افکند و او دوباره بینا شد، گفت: آیا به شما نگفتم که من از خدا حقایقی می‌دانم که شما نمی‌دانید؟». ترجمه الهی قمش‌ای: «پس از آنکه بشیر آمد (و بشارت یوسف آورد) پیراهن او را به رخسارش افکند و دیده انتظارش (به وصل) روشن شد، گفت: به شما نگفتم که از (لطف) خدا به چیزی آگاهم که شما آگاه نیستید؟!».

معنای تذکیر و یادآوری از استفهام با وجود تفاوت در نحوه بیان مترجمین دارد در همه ترجمه‌ها ملاحظه می‌شود و همه آنان در بیان آن موفق به نظر می‌رسند. همچنین مکارم شیرازی، آیتی، انصاریان و الهی قمش‌ای از روش تحت‌اللفظی نظریه وینی و داربلنه در ترجمه عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۵. نفی

نفی در استفهام به این معناست که جمله بعدی رخ نداده است یا روی نخواهد داد. از همین رو می‌توان گفت که در اصل دلالت با انکار ابطالی مشترک است، اما انکار در برابر مدعای باطل مخاطب برای تکذیب او آورده می‌شود که چنین اعتباراتی در نفی محض لحاظ نمی‌شود (ر. ک؛ المطعنی، ۱۴۲۰ ق، جلد ۱: ۹۸).

۱. سورة یوسف، آیه ۸۶

﴿صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ﴾^۱

دربارهٔ زمینهٔ تاریخی نزول این آیه آورده‌اند که مسیحیان نوزادان خویش را در روز هفتم تولد غسل تعمید می‌دادند تا به این ترتیب طفل مسیحی شود (ر. ک؛ الواحدی، ۱۴۱۱ ق: ۴۵-۴۴). خداوند به واسطهٔ این آیه بیان می‌کند وصف ایمانی که در آیات قبل آمده، نوعی رنگ خدایی و بهترین رنگ است، نه رنگ یهودیت و نصرانیت که در دین خدا رخنه ایجاد کرده است و آن را به صورتی که خدا دستور داده به پا نداشته‌اند (زمخشری، ۱۴۰۷ ق، جلد ۱: ۱۳۸).

ترجمهٔ مکارم شیرازی: «رنگ خدایی (بپذیرید! رنگ ایمان و توحید و اسلام؟) و چه رنگی از رنگ خدایی بهتر است؟! و ما تنها او را عبادت می‌کنیم».

ترجمهٔ آیتی: «این رنگ خداست و رنگ چه کسی از رنگ خدا بهتر است. ما پرستندگان او هستیم».

ترجمهٔ انصاریان: «[به یهود و نصاری بگویید: رنگ خدا را] که اسلام است، انتخاب کنید و چه کسی رنگش نیکوتر از رنگ خداست؟ و ما فقط پرستش کنندگان اویم».

ترجمهٔ الهی قمشه‌ای: «رنگ خداست (که به ما رنگ ایمان و سیرت توحید بخشیده) و چه رنگی بهتر از رنگ (ایمان به) خدا؟ و ما او را پرستش می‌کنیم».

معنای نفی رنگ غیر خدایی از استفهام با وجود تفاوت در نحوهٔ بیان مترجمین در همهٔ ترجمه‌ها ملاحظه می‌شود و همهٔ آنان در بیان آن موفق به نظر می‌رسند. همچنین مکارم شیرازی، آیتی، انصاریان و الهی قمشه‌ای از روش تحت‌اللفظی نظریهٔ وینی و داربلنه در ترجمهٔ عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۶. تعظیم

این معنا زمانی مورد نظر گوینده است که متکلم از استفهام برای بیان بزرگی و ارجمندی چیزی بهره می‌برد.

۱. سورهٔ بقره، آیهٔ ۱۳۵

﴿الْحَاقَّةُ مَا الْحَاقَّةُ﴾^۱

یعنی (روز رستاخیز) روزی است که مسلماً واقع می‌شود! چه روز واقع شدنی.

استفهامیه در آیه شریفه، تجلیل و بزرگداشت شأن و مقام قیامت است؛ یعنی هیچ حد و تعبیری برای توصیف آن وجود ندارد. درست به همین دلیل است که خداوند به آوردن ضمیر بسنده نکرده است و دوباره کلمه «الحاقه» را تکرار کرده است (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، جلد ۱۹: ۶۵۳).

ترجمه مکارم شیرازی: چه روز واقع شدنی!

ترجمه آیتی: «چیست آن روز بر حق؟»

ترجمه انصاریان: «آن روز ثابت و حق چیست؟»

ترجمه الهی قمشه‌ای: «آن روز حق و حقیقت چه (روز هولناک سختی) است؟»

وجوه اختلاف در فهم و بیان الهی قمشه‌ای با سایر مترجمین دیده می‌شود و معنای تعظیم و بزرگی روز قیامت در ترجمه او ملاحظه می‌شود و سایر مترجمین در فهماندن آن ناتوان هستند. همچنین مکارم شیرازی، انصاریان و آیتی از روش تحت‌اللفظی نظریه وینی و داربلنه، آیتی و الهی قمشه‌ای از روش همانندسازی فرهنگی در ترجمه عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۷. انکار و تعجب

استفهام‌ها برای انکار و تعجب معمولاً برای بیان عجب و تعجب نسبت به چیزی که ناخواسته یا غیرمنتظره استفاده می‌شوند. این نوع استفهام‌ها معمولاً با حروف سؤالی یا کلماتی که تعجب را بیان می‌کنند، شروع می‌شوند. استفاده از این نوع استفهام‌ها به گوینده کمک می‌کند تعجب و شگفتی خود را در مورد یک موضوع غیرمنتظره یا ناخواسته بیان کند:

۱. سورة حاقه، آیه ۱-۲

﴿كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾

زمخشری معتقد است که استفهامیه در این آیه به معنای انکار و تعجب به کار رفته است و مفهوم آیه این است که آیا به خدا کفر می‌ورزید در حالی که نشانه‌های بسیاری برای شما وجود دارد که شما را از کفر منصرف می‌سازد و به سوی ایمان فرامی‌خواند (ر. ک؛ زمخشری ۱۴۰۷ ق، جلد ۴: ۶۲). به نظر می‌رسد که زمخشری با توجه به مخاطب کافر، معنای استفهام را انکار و تعجب بیان کرده است. همچنین، قرینه لفظی «كُنْتُمْ أَمْوَاتًا...» در استنباط این معنا دخیل بوده است.

ترجمه مکارم شیرازی: «چگونه به خداوند کافر می‌شوید؟! در حالی که شما مردگان (و اجسام بی‌روحي) بودید، و او شما را زنده کرد؛ سپس شما را می‌میراند؛ و بار دیگر شما را زنده می‌کند؛ سپس به سوی او باز گردانده می‌شوید. (بنابر این، نه حیات و زندگی شما از شماست، و نه مرگتان؛ آنچه دارید از خداست)».

ترجمه آیتی: «چگونه خدا را انکار می‌کنید، در حالی که مُرده بودید و او شما را زنده ساخت، باز می‌میراند و زنده می‌کند و آنگاه به نزد او باز گردانده می‌شوید؟».

ترجمه انصاریان: «چگونه به خدا کفر می‌ورزید در حالی که [پیش از دمیده شدن روح به کالبدتان ترکیبی از عناصر] مرده بودید، پس شما را حیات بخشید، سپس شما را می‌میراند، آن گاه دوباره زنده می‌کند، سپس به سوی او باز گردانده می‌شوید».

ترجمه الهی قمشه‌ای: «چگونه کافر می‌شوید به خدا و حال آنکه مرده بودید و خدا شما را زنده کرد و دیگر بار بمیراند و باز زنده کند و عاقبت به سوی او باز گردانده می‌شوید؟!».

معنای انکار و تعجب از استفهام با وجود تفاوت در نحوه بیان مترجمین در همه ترجمه‌ها ملاحظه می‌شود و همه آنان در بیان آن موفق به نظر می‌رسند. همچنین مکارم شیرازی، انصاریان و الهی قمشه‌ای از روش تحت‌اللفظی نظریه وینی و داربلنه، آیتی از روش همانندسازی فرهنگی در ترجمه عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۸. استعجال و استبعاد

استفهام‌ها برای استعجال و استبعاد معمولاً برای بیان نیاز فوری به انجام یک عمل یا برای ابراز نیاز به کاهش تأخیر در انجام یک وظیفه مورد استفاده قرار می‌گیرند. این نوع استفهام‌ها معمولاً با حروف سؤالی و کلماتی که فوریت و عجله داشتن را نشان می‌دهند، شروع می‌شوند. با استفاده از این نوع استفهام‌ها، مخاطب می‌تواند به دیگران بیان کند که نیاز به انجام یک کار یا وظیفه فوری داشته و تأخیر در انجام آن تحمل نمی‌کنید.

﴿وَيَقُولُونَ مَتَىٰ ذَا الْوَعْدِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾^۱

یعنی: می‌گویند: اگر راست می‌گویی این وعده (مجازات) کی خواهد بود؟!

زمخشری معتقد است که استفهام در این آیه شریفه به معنای «استعجال و استبعاد» است. عجله داشتن در وقوع تهدیدی که شده‌اند و دور پنداشتن عذابی که به آن وعده داده شده‌اند (زمخشری، ۱۴۰۷ ق، جلد ۲: ۴۸). برخی دیگر استفهام در این آیه را به معنای استهزا همراه با تعجیزه دانسته‌اند که در حقیقت، خواسته‌اند بگویند: پروردگار تو هیچ کاری نمی‌تواند بکند و این تهدیدهای تو بیهوده است.

ترجمه مکارم شیرازی: «و می‌گویند: «اگر راست می‌گویی، این وعده (مجازات) کی خواهد بود؟».

ترجمه آیتی: «می‌گویند: اگر راست می‌گویید، پس این وعده چه وقت خواهد بود؟».

ترجمه انصاریان: «و [به صورتی مسخره آمیز] می‌گویند: این وعده [آمدن قیامت و محاسبه اعمال] چه زمانی است، اگر راست‌گویید؟».

ترجمه الهی قمشه‌ای: «و (کافران) گویند: پس این وعده قیامت کی خواهد بود اگر شما راست‌گویید؟».

مکارم شیرازی استفهام را در معنای استهزا همراه با تعجیزه ترجمه کرده و سه مترجم دیگر استفهام این آیه را در معنای استعجال و استبعاد ترجمه و منتقل کرده‌اند. همچنین

۱. سوره یونس، آیه ۴۸

مکارم شیرازی، آیتی، انصاریان و الهی قمشه‌ای از روش تحت‌اللفظی نظریهٔ وینی و داربلنه در ترجمهٔ عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۹. نفی و تشویق

استفهام‌ها برای نفی و تشویق معمولاً برای بیان عدم قبولی یا تأیید یک موضوع همراه با ارائه پیشنهاد یا تشویق برای رفع آن استفاده می‌شوند. همچنین شامل عبارات تشویقی می‌شوند. استفاده از استفهام‌ها برای نفی و تشویق می‌تواند به مخاطب کمک کند تا به دیگران بیان کنید که عملیات یا عملکردی را قبول نمی‌کند و در عین حال آن‌ها را به تلاش بیشتر و بهبود تشویق می‌کند:

﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾^۱

زمخشری با توجه به مفهوم حصر در آیه، استفهام را نفی دانسته و معتقد است که این آیه وصف ذات خداوند به وسعت رحمت و نزدیکی مغفرت الهی است؛ توبه‌کننده از گناه در نزد وی همچون کسی است که گناهی مرتکب نشده است و تنها فضل و کرم اوست که پناهگاه گناهکاران است. در این آیه تشویق به برانگیختن به توبه و بازداشتن از یأس و ناامیدی است و اینکه گناهان اگرچه بزرگ باشند عفو و گذشت الهی و کرمش عظیم‌تر است (ر. ک؛ زمخشری، ۱۴۰۷ ق، جلد ۱: ۴۱۶). معنای ثانویه دیگر استفهام این آیه را می‌توان تشویق دانست؛ از آنجایی که این آیه می‌خواهد فرصت پناه بردن به خدا را در انسان گنهکار بیدار کند.

ترجمهٔ مکارم شیرازی: «و آن‌ها که وقتی مرتکب عمل زشتی شوند، یا به خود ستم کنند، به یاد خدا می‌افتند؛ و برای گناهان خود، طلب آمرزش می‌کنند - و کیست جز خدا که گناهان را ببخشد؟- و بر گناه، اصرار نمی‌ورزند، با اینکه می‌دانند».

۱. سورة آل عمران، آیه ۱۳۵

ترجمه آیتی: «و آن کسان که چون مرتکب کاری زشت شوند یا به خود ستمی کنند، خدا را یاد می‌کنند و برای گناهان خویش آمرزش می‌خواهند و کیست جز خدا که گناهان را بیامرزد؟ و چون به زشتی گناه آگاهند در آنچه می‌کردند پای نفسزند.»
ترجمه انصاریان: «و آنان که چون کار زشتی مرتکب شوند یا بر خود ستم ورزند، خدا را یاد کنند و برای گناهانشان آمرزش خواهند؛ و چه کسی جز خدا گناهان را می‌آمرزد؟ و دانسته و آگاهانه بر آنچه مرتکب شده‌اند، پافشاری نمی‌کنند.»
ترجمه الهی قمشه‌ای: «و آنان که اگر کار ناشایسته کنند و یا ظلمی به نفس خویش نمایند خدا را به یاد آرند و از گناه خود (به درگاه خدا) توبه کنند- و کیست جز خدا که گناه خلق را بیامرزد؟- و آن‌ها که اصرار در کار زشت نکنند چون به زشتی معصیت آگاهند.»

هر دو معنای نفی و تشویق از استفهام در این آیه با وجود تفاوت در نحوه بیان مترجمین در همه ترجمه‌ها ملاحظه می‌شود و همه آنان در بیان آن موفق به نظر می‌رسند. همچنین مکارم شیرازی، آیتی، انصاریان و الهی قمشه‌ای از روش تحت‌اللفظی نظریه وینی و داربلنه در ترجمه عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۱۰. توییح انکاری و استقلال

استفهام با معنای توییح انکاری و استقلال معمولاً برای بیان نقد و تذکر نسبت به یک موضوع یا عملکرد و همچنین برای ابراز استقلال و عدم وابستگی به دیگران استفاده می‌شوند و اغلب باعث ایجاد ابهام و تعجب می‌شوند. مخاطب با استفاده از استفهام‌های با معنای توییح انکاری و استقلال، می‌تواند نقدها و تذکرها را به دیگران ابراز کرده و همچنین استقلال و توانایی خود را در مواجهه با مسائل نشان دهد:

﴿فَإِنَّ تَذَهُبُونَ﴾^۱

از منظر زمخشری استفهام در این آیه به معنای استقلال است. اشاره به شدت گمراهی و سرعت گرفتار شدن به سوی باطل و دور شدن از مسیر حق است؛ چنان که به کسی که از

۱. سوره تکویر، آیه ۲۶

مسیر اصلی در جاده دور می‌شود و به سرعت در مسیر انحرافی حرکت می‌کنند با شدت گفته می‌شود کجا می‌روی؟! آیه در جایگاه تمثیل فرد گمراه به شخصی است که در مسیر انحرافی با سرعت حرکت می‌کند (ر. ک؛ زمخشری، ۱۴۰۷ ق، جلد ۴: ۷۱۳). همچنین مفهوم استفهام در این آیه به مثابه نتیجه‌گیری از آیات پیشین است و توبیخ انکارهای کافران به این معناست که وقتی حقانیت قرآن به این روشنی است پس دیگر به کجا می‌روید و چرا آن را جن‌زدگی یا القای شیطان می‌دانید؟

ترجمه مکارم شیرازی: «پس به کجا می‌روید؟!».

ترجمه آیتی: «پس به کجا می‌روید؟».

ترجمه انصاریان: «پس [با انکار قرآن و روی گرداندن از آن] کجا می‌روید؟».

ترجمه الهی قمشه‌ای: «پس شما به کجا می‌روید؟».

انصاریان استفهام را در معنای توبیخ انکاری ترجمه نمود کرده و سه مترجم دیگر استفهام این آیه را در معنای استقلال ترجمه و منتقل کرده‌اند. همچنین مکارم شیرازی، آیتی، انصاریان و الهی قمشه‌ای از روش تحت‌اللفظی نظریه وینی و داربلنه در ترجمه عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۱۱. شگفتی و استبعاد

استفهام‌ها با معنای شگفتی و استبعاد معمولاً برای بیان تعجب و حیرت از یک موضوع یا وقوع یک اتفاق استفاده می‌شوند. گوینده با استفاده از استفهام‌های با معنای شگفتی و استبعاد، می‌تواند احساسات خود را نسبت به موضوعات یا وقایعی که حیرت‌آور هستند، بیان کند و همچنین احساس استبعاد یا وابستگی خود را نسبت به شرایط مورد بررسی ابراز کند:

﴿وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ
أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾^۱

۱. سوره بقره، آیه ۸۰

زمخشری معتقد است در صورتی «أم» متصله فرض می‌شود که معنای همزه تقریر باشد؛ از آن رو که یکی از دو طرف «أم» ثابت است که همان کلام بدون علم و دروغ بستن به خداوند است. در صورتی که «أم» متصله باشد، همزه در معنای نفی خواهد بود که در این صورت «أم» به معنای «بلی» و برای اثبات نفی ما قبل خواهد بود؛ بدین معنا که شما از خداوند عهدی نگرفته‌اید، بلکه چیزی می‌گویید که به آن علم ندارید (ر. ک؛ زمخشری، ۱۴۰۷ ق، جلد ۱: ۱۵۸).

ترجمه مکارم شیرازی: «و گفتند: هرگز آتش دوزخ، جز چند روزی، به ما نخواهد رسید.» بگو: «آیا پیمانی از خدا گرفته‌اید؟! - و خداوند هرگز از پیمانش تخلف نمی‌ورزد - یا چیزی را که نمی‌دانید به خدا نسبت می‌دهید؟!».

ترجمه آیتی: «و گفتند: آتش جز چند روزی ما را نسوزاند. بگو: آیا با خدا چنین پیمانی بسته‌اید، تا او خلاف پیمان خود نکند؟ یا آنکه از روی نادانی چنین نسبتی به خدا می‌دهید؟».

ترجمه انصاریان: «و گفتند: آتش [دوزخ] جز چند روزی به ما نمی‌رسد. بگو: آیا [بر این عقیده خود] از نزد خدا پیمانی گرفته‌اید؟ که هرگز خدا از آن پیمان تخلف نخواهد کرد، یا جاهلانه چیزی را به خدا نسبت می‌دهید؟».

ترجمه الهی قمشه‌ای: «و یهود گفتند که هیچ وقت آتش عذاب به ما نرسد مگر چند روزی معدود. به آنان بگو: آیا بر آنچه دعوی می‌کنید عهد و پیمانی از خدا گرفته‌اید که خدا هم از آن عهد هرگز تخلف نکند یا چیزی به خیال جاهلانه خود به خدا نسبت می‌دهید؟».

مکارم شیرازی استفهام را در معنای شگفتی و نفی ترجمه کرده و سه مترجم دیگر استفهام را در معنای نفی ترجمه و منتقل کرده‌اند. همچنین مکارم شیرازی، آیتی، انصاریان و الهی قمشه‌ای از روش جابه‌جایی نظریه وینی و داربلنه در ترجمه عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۱۲. نفی و تقریر

استفهام‌ها به معنی نفی و تقریر برای بیان عدم تأیید یا تذکر نسبت به یک موضوع و یا برای بیان تعجب یا سؤال درباره صحت یا درستی چیزی مورد استفاده قرار می‌گیرند. این نوع استفهام‌ها معمولاً با حروف سؤالی یا کلماتی که عدم تأیید را نشان می‌دهند، همراه هستند. استفاده از این نوع استفهام‌ها به شما کمک می‌کند تا نقدها و تذکرها را خود را بیان کرده و برخی موضوعات مهم را مورد بررسی قرار دهید:

﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا﴾^۱

در این آیه خداوند از قدرت و عظمت خود پرده برمی‌دارد و از گرد آوردن خلائق در روز رستاخیز سخن می‌گوید و با استفهامی بر صدق خویش تأکید می‌کند. از منظر زمخشری آیه در مفهوم نفی به کار رفته است و کذب درباره خداوند صدق نمی‌کند؛ از آن رو که سبب کذب، احتیاج با جهل است که هر دو از ساخت خداوند غنی و علیم به دور است (ر. ک؛ زمخشری، ۱۴۰۷ ق، جلد ۱: ۵۴۵).

ترجمه مکارم شیرازی: «خداوند، معبودی جز او نیست! و به یقین، همه شما را در روز رستاخیز - که شکی در آن نیست - جمع می‌کند! و کیست که از خداوند، راستگوتر باشد؟».

ترجمه آیتی: «الله خدایی است که هیچ خدایی جز او نیست. به تحقیق همه شما را در روز قیامت - که هیچ شکی در آن نیست - گرد می‌آورد و چه کسی از خدا به گفتار راستگوی‌تر است؟».

انصاریان: «خداست که هیچ معبودی جز او نیست. مسلماً شما را [از گورهایتان] به سوی [دادگاه حسابرسی] روز قیامت که هیچ شکی در آن نیست گرد می‌آورد؛ و راستگوتر از خدا در گفتار کیست؟».

ترجمه الهی قمشه‌ای: «خدای یگانه، هیچ خدایی جز او نیست؛ محققاً همه شما را در روز قیامت که شک در آن نیست جمع آورد، و کیست که راست‌تر از خدا سخن گوید؟».

هر چهار مترجم استفهام را در معنای نفی و گرفتن اقرار ترجمه و منتقل کرده‌اند. همچنین مکارم شیرازی، آیتی، انصاریان و الهی قمش‌های از روش تحت‌اللفظی نظریه‌ی وینی و داربلنه در ترجمه‌ی عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

۶-۲-۱۳. استعطاف و طلب عطوفت

استفهام‌ها با معنای استعطاف و طلب عطف معمولاً برای بیان توسل و درخواست کمک یا حمایت از طرف دیگری استفاده می‌شوند. با استفاده از استفهام‌های با معنای استعطاف و طلب عطف، می‌توانید خواسته‌ها، نیازها و درخواست‌های خود را به طرف مقابل با احترام و توسل بیان کنید:

﴿وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السَّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيْنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ﴾^۱

برخی معنای استفهام در این آیه را نفی دانسته‌اند و حقیقت آن را «تست تهلکنا» معنی کرده‌اند؛ یعنی ما را هلاک نخواهی کرد (ر. ک؛ نحاس، ۱۴۲۱ ق.، ج ۲: ۷۵). برخی نیز معنای آن را استعطاف و طلب عطوفت از خداوند عز و جل بیان کرده‌اند (ر. ک؛ ابو السعود، ۱۹۸۳ م، جلد ۳: ۲۷۷).

ترجمه‌ی مکارم شیرازی: «موسی از قوم خود، هفتاد تن از مردان را برای میعادگاه ما برگزید؛ و هنگامی که زمین لرزه آن‌ها را فرا گرفت (و هلاک شدند)، گفت: «پروردگارا! اگر می‌خواستی، می‌توانستی آن‌ها و مرا پیش از این نیز هلاک کنی! آیا ما را به آنچه سفیهانمان انجام داده‌اند، (مجازات و) هلاک می‌کنی؟! این، جز آزمایش تو، چیز دیگر نیست؛ که هر کس را بخواهی (و مستحق بدانی)، به وسیله آن گمراه می‌سازی؛ و هر کس را بخواهی (و شایسته بینی)، هدایت می‌کنی! تو ولی‌ی مایی، و ما را بیامرز، بر ما رحم کن، و تو بهترین آمرزندگان!».

۱. سورة اعراف، آیه ۱۵۵

ترجمه آیتی: «موسی برای وعده گاه ما از میان قومش هفتاد مرد را برگزید. چون زلزله آن‌ها را فرو گرفت، گفت: ای پروردگار من، اگر می‌خواستی ایشان را و مرا پیش از این هلاک می‌کردی. آیا به خاطر اعمالی که بیخردان ما انجام داده‌اند ما را به هلاکت می‌رسانی؟ و این جز امتحان تو نیست. هر کس را بخواهی بدان گمراه می‌کنی و هر کس را بخواهی هدایت. تو یاور ما هستی، ما را بیامرز و بر ما ببخشی که تو بهترین آمرزندگان.»

ترجمه انصاریان: «موسی از میان قومش هفتاد مرد را برای میعادگاه ما برگزید؛ پس هنگامی که [به سبب درخواست نابه‌جایشان] آن زلزله شدید ناپود کننده، آنان را فرا گرفت، گفت: پروردگارا! اگر می‌خواستی می‌توانستی همه آنان و مرا پیش از این هلاک کنی [ای کاش پیش از این هلاک می‌کردی تا بنی‌اسرائیل گمان نکنند که مرا در این حادثه توطئه و مکرری بوده] آیا ما را به خاطر گناهی که سبک مغز انمان مرتکب شدند، هلاک می‌کنی؟ این [حادثه] چیزی جز آزمایش تو نیست، هر که را بخواهی [به آزمایش] گمراه می‌کنی، و هر که را بخواهی هدایت می‌نمایی، تو سرپرست و یاور مایی، ما را بیامرز و به ما رحم کن که تو بهترین آمرزندگان.»

ترجمه الهی قمشه‌ای: «و موسی هفتاد مرد از قوم خود برای وعده گاه ما انتخاب کرد، پس چون لرزشی سخت (به جرم درخواست دیدن خدا به چشم) آن‌ها را در گرفت، موسی گفت: پروردگارا، اگر مشیت نافذت تعلق گرفته بود که همه آن‌ها و مرا هلاک کنی (کاش) پیشتر (از این وعده) می‌کردی، آیا ما را به فعل سفیهان ما هلاک خواهی کرد؟ این کار جز فتنه و امتحان تو نیست، که به این امتحان هر که را خواهی گمراه و هر که را خواهی هدایت می‌کنی، تویی مولای ما، پس بر ما ببخش و ترحم کن، که تویی بهترین آمرزندگان.»

استفهام در ترجمه‌های فوق به طور معنای نفی ترجمه شده است و بر استعطاق و طلب عطف دلالت روشنی ندارد. همچنین مکارم شیرازی، آیتی، انصاریان و الهی قمشه‌ای از روش تحت‌اللفظی نظریه وینی و داربلنه در ترجمه عنصر استفهام آیه بهره برده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش حاصل بررسی ترجمه‌های چهار مترجم قرآن کریم (مکارم شیرازی، آیتی، انصاریان و الهی قمشه‌ای) بر پایه هفت راهبرد ترجمانی «وینی» و «داربلنه» و در پاسخ به این سؤال که وجوه شباهت و افتراق ترجمه‌های نامبرده در زمینه معانی ثانوی استفهامات قرآنی چیست، عبارتند از:

۱- برگردان مکارم شیرازی به دلیل بهره‌گیری پربسامد از شیوه تحت‌اللفظی (۸۵ درصد)، شیوه تعادل (۵ درصد) و شیوه جابجایی (۱۰ درصد) ترجمه‌ای از نوع مستقیم وینی داربلنه بوده و به متن مبدأ نزدیک است.

۲- ترجمه آیتی به دلیل بهره‌گیری پربسامد از شیوه تحت‌اللفظی (۸۰ درصد)، شیوه جابجایی (۱۵ درصد) و شیوه همانند سازی (۵ درصد) ترجمه‌ای از نوع مستقیم وینی داربلنه بوده و به متن مبدأ نزدیک است.

۳- ترجمه انصاریان به دلیل بهره‌گیری پربسامد از شیوه تحت‌اللفظی (۹۰ درصد) و شیوه جابجایی (۱۰ درصد) ترجمه‌ای از نوع مستقیم وینی داربلنه بوده و مبدأگرا است.

۴- برگردان الهی قمشه‌ای به دلیل بهره‌گیری پربسامد از شیوه تحت‌اللفظی (۶۰ درصد)، شیوه تعادل (۱۰ درصد)، شیوه همانند سازی (۱۵ درصد) و شیوه جابجایی (۱۵ درصد) ترجمه‌ای از نوع مستقیم وینی داربلنه بوده و به متن مبدأ نزدیک است.

۵- هیچ ترجمه‌ای صددرصد مبدأگرا یا مقصدگرا نیست بلکه همواره ترکیبی از این دوست.

۶- ترجمه‌های مورد بررسی به ترتیب درجه ترجمه مستقیم یا مبدأگرا از بیشترین به کمترین بدین صورت است: ترجمه انصاریان، مکارم شیرازی، آیتی و الهی قمشه‌ای.

۷- ترجمه‌های مورد بررسی به ترتیب درجه ترجمه غیرمستقیم یا مقصدگرا از بیشترین به کمترین بدین صورت است: ترجمه الهی قمشه‌ای، آیتی، مکارم شیرازی و انصاریان.

۸- در کل هر چهار ترجمه قرآن مورد بررسی به دلیل بهره‌گیری پربسامد از شیوه تحت‌اللفظی (برگردان لغوی) به متن مبدأ نزدیک است. دلیل اصلی استفاده بیشتر از الگوهای ترجمه مستقیم (مبدأگرا) را می‌توان در نگرش سنتی به قرآن و تلاش بر حفظ ساختار قرآن در ترجمه به فارسی دانست.

۹- با توجه به تفصیل تکنیک ترجمه لغوی از نگاه وینی و داربلنه باید گفت که ترجمه انصاریان در مقایسه با سایر ترجمه‌ها به دلیل رعایت اصل متن قرآن بر آن‌ها برتری دارد؛ هر چند که خواندن متن ترجمه گاه برای مخاطب دشوار می‌نماید، اما شروحي که در ذیل ترجمه و در قالب پانوشت آورده، این نقیصه را تا حدودی مرتفع می‌سازد.

۱۰- از آنجا که اساس ترجمه الهی قمشه‌ای بر بیان مباحث ادبی است غالباً به معانی مجازی استفهام اشاره کرده است. اما نکته شایسته توجه آن است که در موارد اندکی، برخی استفهام‌ها از مکارم شیرازی یا آیتی با دقت تبیین گردیده است.

۱۱- در برخی موارد که نیاز به تبیین استفهام برای ترجمه دقیق برخی آیات وجود داشت از جانب مترجمین تحلیلی ارائه نشده بود.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Ahmad Pashazanos		https://orcid.org/0000-0002-2936-0451
Abdolali Alebooye		http://orcid.org/0000-0002-9376-6069
Langerudi		
Mohammad Zangoui		https://orcid.org/0009-0002-3458-1483

منابع

- قرآن کریم. (۱۳۷۳). ترجمه ناصر مکارم شیرازی.
- قرآن کریم. (۱۳۹۰). ترجمه عبدالمحمد آیتی.
- قرآن کریم. (۱۳۹۷). ترجمه حسین انصاریان.
- قرآن کریم. (۱۳۸۴). ترجمه محیی‌الدین مهدی الهی قمشه‌ای.
- ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴ق). *لسان العرب*. جلد ۳. بیروت: دار صادر.
- ابن هشام، عبد الله بن یوسف. (بی تا). *مغنی السیب عن کتب الأعراب*. جلد ۳. قم: کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی.
- ابو السعود، محمد بن محمد. (بی تا). *تفسیر ابی السعود*. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- تفتازانی، سعد الدین. (بی تا). *مختصر المعانی*. قم: مؤسسه دار الفکر.

خزاعی فر، علی. (۱۳۷۰). تکنیک‌های هفت گانه ترجمه. فصلنامه علمی فرهنگی مترجم، ۳ (۳)، ۲۸-۲۳.

دمامینی، بدر الدین. (۱۳۰۴). تحفة الغریب علی المغنی. مصر: البهیة المصریة.
رجایی، محمد خلیل. (۱۳۷۱). معالم البلاغه، در علم معانی و بیان و بدیع. جلد ۳. شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.

زیبیدی، مرتضی. (۱۴۱۴). تاج العروس من جواهر القاموس. جلد ۱. بیروت: دار الفکر.
زرکشی، محمد بن عبد الله. (۱۴۱۰). البرهان فی علوم القرآن. جلد ۱. بیروت: دار المعرفة.
زمخشری، جار الله محمود. (۱۴۰۷). الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل. جلد ۳. بیروت: دار الکتاب العربی.

سیوطی، جلال الدین. (۴۲۱). الإنفان فی علوم القرآن. جلد ۲. بیروت: دار الکتاب العربی.
شهبازی، علی اصغر، پارسایی پور، مصطفی. (۱۳۹۹). بررسی تعریب داستان «شاه و کنیزک مثنوی» با تکیه بر الگوی وینی و داربلینه؛ مورد پژوه مقایسه ترجمه منظوم هاشمی و جواهری. دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۱۰ (۲۳)، ۲۳۷-۲۷۰.

DOI: <https://doi.org/10.22054/rectall.2020.52368.1477>

طباطبایی، سوسن. (۱۳۷۹). عوامل مؤثر در معانی بلاغی استفهام و بلاغت اسالیب استفهام در آیات قرآن کریم. مجله ندای صادق، ۵ (۱۸-۱۷)، ۲۷-۳۰.

علی بهرامی، همزه. (۱۳۹۷). تحلیلی بر دیدگاه ابن تیمیة در مجاز قرآنی و نقد آن. فصلنامه پژوهشنامه معارف قرآنی، ۹ (۳۲)، ۱۰۵-۱۲۵.

DOI: <https://doi.org/10.22054/rjqk.2018.32529.1704>

فخر رازی، محمد بن عمر. (۱۴۲۰ق). التفسیر الکبیر (مفاتیح العیب). لبنان: دار احیاء التراث العربی.
فرشیدورد، خسرو. (۱۳۸۲). درباره ادبیات و نقد ادبی. تهران: انتشارات امیر کبیر.

فوده، عبدالعظیم. (۱۳۷۲). اسالیب الاستفهام فی القرآن. قاهره: نشر الرسائل الجامعیة.
ماندی، جرمی. (۱۳۹۱). معرفی مطالعات ترجمه: نظریه‌ها و کاربردها. ترجمه علی بهرامی و زینب تاجیک. تهران: انتشارات رهنما.

مطعنی، عبد العظیم ابراهیم. (۱۲۲۰). التفسیر البلاغی للاستفهام فی القرآن الکریم. القاهرة: مکتبة وهبة.

واحدی، علی بن احمد. (۱۴۱۱ق). اسباب نزول القرآن. بیروت: دار الکتب العلمیة.

هاشمی، احمد. (۱۳۸۱). جوهر البلاغة. جلد ۵. قم: مرکز مدیریت حوزه علمیه قم.

English References

Jean-Paul Vinay Jean Darbelnet. (1995). *Comparative Stylistics of French and English A methodology for translation*. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam Philadelphia.

Translated References to English

Holy Quran. (1994). translated by Nasser Makarem Shirazi.

Holy Qur'an. (2011). verse translation.

Holy Quran. (2018). translated by Ansarians.

Holy Quran. (2008). divine translation by Qomshei.

Ibn Manzoor, ؤ. (1993). *Arab language*. Vol. 3. Beirut: Dar Sader. [In Persian]

Ibn Hisham, A. (Bita). *Mughni al-Sabib on the books of al-Aarib*. C 3. Qom: Grand Ayatollah Marashi Najafi Library. [In Persian]

Abu al-Saud, M. (Bita). *Tafsir of Abi al-Saoud*. Beirut: Dar Ahyaya al-Trath al-Arabi. [In Persian]

Taftazani, S. (N. D). *Brief meanings*. Qom: Dar al-Fakr Foundation. [In Persian]

Khazaei Far, A. (1991). The Seven Techniques of Translation. *Interpreter's Scientific and Cultural Quarterly*, 3(3), 23-28. [In Persian]

Damamini, B. (1925). *Al-Gharib Ali Mughni's masterpiece*. Egypt: Al-Bahiya Al-Masri. [In Persian]

Rajaei, M. Kh. (1992). *The teachers of rhetoric, in the science of meanings and expression and innovation*. C 3. Shiraz: Shiraz University Press. [In Persian]

Zubeidi, M. (1993). *Taj al-Arus, my jewel of al-Qamoos*. C 1. Beirut: Dar al-Fakr.

Zarakshi, M. (1989). *Al-Barhan in the sciences of the Qur'an*. C 1. Beirut: Dar al-Marafah. [In Persian]

Zamakhshari, J. M. (1986). *Al-Kashf on the mysterious facts of download*. C3. Beirut: Dar al-Kitab al-Arabi. [In Persian]

Siyuti, J. (421 AH). *Al-Infan in the sciences of the Qur'an*. C 2. Beirut: Dar al-Kitab al-Arabi. [In Persian]

Shahbazi, A. A., Parsaeipour, M. (2019). Analyzing the Arabic Translation of 'The King and the Handmaiden' in Rumi's Masnavi Based on Viney and Adrbelnet's Model (A Case Study of the Poetic Translation by Hashemi and Jawaheri), *Translation Researches in the Arabic Language*

- and Literature*, 10 (23), 237-270. [DOI: <https://doi.org/10.22054/rctall.2020.52368.1477>] [In Persian]
- Tabatabai, S. (2000). Effective factors in the rhetorical meanings of questioning and the rhetoric of questioning styles in the verses of the Holy Quran. *honest call in a row*, 5 (17-18), 27-30. [In Persian]
- Ali Bahrami, H. (2017). An Analysis of Ibn Taymiyya's View on the Permissible Qur'anic. *Quranic Knowledge Research*, 9 (32), 105-125. Doi: [<https://doi.org/10.22054/rjqk.2018.32529.1704>] [In Persian]
- Fakhr Razi, M. (1999). *Al-Tafsir al-Kabir (Mufatih al-Aib)*. Lebanon: Dar Ahyaya al-Trath al-Arabi. [In Persian]
- Farshidvard, Kh. (2008). *About Literature and Literary Criticism*. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Foudeh, A. (1993). *The styles of questioning in the Qur'an*. Cairo: Al-Rashah al-Jama'iyah Publishing House. [In Persian]
- Mandi, J. (2011). *Introduction to translation studies: theories and applications*. Translated by Ali Bahrami and Zainab Tajik. Tehran: Rahnama. [In Persian]
- Mutani, Abd al-Azeem Ibrahim (1805). *al-Tafsir al-Balaghi l'istfaham fi al-Qur'an al-Karim*, Cairo: Wahba School. [In Persian]
- Wahidi, A. (1990). *The means of revelation of the Qur'an*. Beirut: Dar al-Kutub al-Elamiya. [In Persian]
- Hashemi, A. (2002). *The essence of eloquence*. c 5. Qom: Qom Scientific Domain Management Center. [In Persian]

استناد به این مقاله: پاشازانوس، احمد، آل‌بویه لنگرودی، عبدالعلی، زنگویی، محمد. (۱۴۰۳). واکاوی معانی ثانویه استفهام در ترجمه براساس الگوی نظری وینی و داربلنه (مطالعه موردی: ترجمه‌های منتخب قرآن). *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۴ (۳۰)، ۲۷-۶۲. doi: 10.22054/rctall.2024.79038.1727

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.